

Im ganzen ist freilich die Erscheinung des neuen Grundrisses der römischen Geschichte mit Quellenkunde wärmstens zu begrüßen, weil das ältere derartige Werk aus der Feder von B. Niese und E. Hohl seine ehemals erfolgreiche Aufgabe nicht mehr erfüllen kann.

Josef Česka

Jan Burian — Bohumila Mouchová, **Záhadni Etruskové**. Mladá fronta, edice Kolumbus, sv. 30. Praha 1966. Stran 212, cena váz. výtisků Kčs 17,50.

K plně historickým národům náleží podle běžných představ ty, které o sobě zanechaly písemné zprávy a o jejichž dějinách jsme z pramenů literárních sdostatek informováni, kdežto ty kmeny, na které sice vrhají trochu světla některé údaje ve spisech sepsaných jejich kulturně vyspělejšími sousedy, ale jejichž civilizaci nám jinak přibližují jen archeologické nálezy, řadíme mezi prehistorii a historii, do tzv. protohistorie. Sem by také měli na první pohled patřit Etruskové, neboť jejich civilizaci poznáváme namnoze jen z nesmírného množství předmětů materiální kultury, kdežto jejich dějiny známe jen velmi kuse z literárních pramenů řeckých a římských. Avšak sama raná italská historie je bez kulturně vyspělých Etrusků nemyšlitelná a málokdo je také takový skeptik, aby si myslil, že dochované etruské písemné prameny nevydají nikdy plně své svědectví. Je to tedy vina — dá-li se to tak říci — vědy, že se etruský jazyk podařilo zatím rozluštit jen z docela malé části, že etruská civilizace zůstává doposud zahalena mnoha záhadami a že se naše chudé znalosti etruských dějin opírají většinou o údaje z děl etruských žáků a přemožitelů — Římanů.

Psát o Etruscích znamená pojednávat současně o problémech etruskologie, a právě to je obsahem půvabné knížky *Záhadni Etruskové*, kterou její autoři — historik starověku J. Burian a klasická filoložka B. Mouchová — seznamují širší českou čtenářskou veřejnost poprvé soustavně se vším základním, co dnes o Etruscích víme i s čím etruskologové zatím marně zápolí.

Etruský přínos italské a vůbec evropské civilizaci se v současné době vysoce hodnotí, třebaže se ještě někteří badatelé domnívají, že náležitě doceněn doposud není, a tento přínos je v knize nejzřetelněji vyjádřen krásnými a vhodně vybranými ilustracemi. Méně výmluvná a přesvědčivá je však v knize ta partie, která pojednává o výtvarném umění. Není to ovšem způsobeno podceněním této stránky, nýbrž pouze tím, že ani jeden z autorů není odborníkem v dějinách výtvarného umění. Zato jsou v knize důkladně rozebrány různé historické zprávy a široce popsány těžce nabývané dílčí úspěchy etruskologů na poli bádání jazykovědném. Mnozí čtenáři však mohou autorům vyčítat jejich přílišnou zdrženlivost při formulování závěrů, ale snad tato zdrženlivost patří ke kládům knížky, chce-li se v ní zároveň ukázat, jak obtížné jsou občas cesty vědy a jak ne každému je dopřáno, aby naplnil svým důvtipem a úmornou prací známé přísloví „per aspera ad astra“.

Jestliže jsem právě naznačil, že autoři zůstali při popisu etruské civilizace, konkrétně etruského umění (str. 170—196), čtenářům leccos dlužni, je naopak třeba vyzvednout, že vystižně a poutavě ukázali na to, v čem jsou pro nás doposud Etruskové záhadní. Tajemný zůstává jejich původ, nerozluštěn je dosud jejich jazyk a nepřiliš jasná je i jejich historie, takže se knížka právem začíná kapitolou pojednávající o tom, jak byli Etruskové zapomenuti a znovu objeveni (str. 7—31). Nepřiliš šťastně však podle mého soudu rozvrhli autoři svůj další výklad, když postupně pojednávají o Etrurii jako velmoci starověku (str. 32—59), o tajemství původu Etrusků (str. 60—77), o záhadě jejich řeči (str. 78—107) a o základech jejich moci a příčinách pádu (str. 108—126). Neméně než tyto kapitoly zaujmou však i průhledy do etruského mikrokosmu (str. 127—146) i výklad o etruských náboženských představách a kultu, zejména pak o věštění (str. 147—169), přičemž za povšimnutí stojí i stránka metodologická; na mysl tu mám využívání římských nepochybných nebo předpokládaných analogií.

Nemá smyslu, abychom v knize, která má účel popularizační a která toto poslání plní úspěšně, vytýkali každou drobnou nepřesnost (např. na str. 125 je v poznámce chybně udán obsah modiu), ale alespoň tři připomínky musím vyslovit k výkladu o etruských dějinách. Římská cloaca maxima, která byla zbudována za etruské vlády v Římě, nebyla asi zprvu hned klenutá, jak vyplývá ze str. 42, nýbrž šlo pravděpodobně nejdříve jen o otevřený kanál, který odvodňoval bažinatá místa. Mínění Plinia Staršího o tom, že klenba tohoto kanálu pochází z doby Tarquinia Priska (str. 43), není totiž potvrzena archeologickým výzkumem. Dosti podivně se mi také zdá, že se o Porsennovi udává na str. 51 n. různé legendy (např. o Muciu Scaevolovi), ale ani slova tam nenacházíme o verzi, která se liší od římského výkladu patriotického, ale kterou připomíná Plinius Starší a Tacitus. V této verzi se totiž uznává, že Porsenna Říma skutečně dobyl a že ho držel nějakou dobu v tuhé porobě. Konec konců i římský termín „bona Porsennae regis vendere“, který Livius neobjasňuje přesvědčivě, si snad zasloužil zmínku. Posléze pak mám výhrady k jednoznačnému konstatování úpadku v hospodářském životě etruských měst v době římské.

zejména pokud jde o řemesla (str. 126). Veliký rozkvět uměleckého hrnčířství v Arretiu — máme-li uvést příklad nad jiné markantní — nedává tomuto zjednodušenému obrazu za pravdu.

Vcelku však lze recenzi uzavřít pochválením především nakladatelství Mladá fronta za to, že se rozhodlo přiblížit široké české veřejnosti — kniha vyšla v nákladu 24 000 výtisků — tajemný etruský svět i problematiku s jeho poznáváním spatou a že vypracováním tohoto úkolu pověřilo nikoli senzacechtivé publicisty, nýbrž střídavě a kritické odborníky, jejichž výsledkem je dílo stojící pevně na bázi vědecké a přitom psané přijatelně a zajímavě pro každého, kdo rád čte o dávném, zapadlém lidstvu.

Josef Česka

N. N. Zaleskij, K historii etruskoj kolonizacii Italiji v VII—IV vv. do n. e. (Etruski v Kampaniji, etruski, greki i Karfagen v V a IV vv. do n. e.). Izdatelstvo Leningradskogo universiteta. 1965. Stran 123.

Většina současných etruskologů se dnes dívá na Etrusky a jejich kulturu jako na jev typický především pro dějiny staré Itálie. Otázka nejasného původu Etrusků ustupuje dnes před problémem formování etruského národa v procesu dlouhotrvajícího vzájemného působení s jinými etnickými prvky obyvatelstva Itálie. Sovětský historik N. N. Zaleskij uveřejnil již řadu prací, které se dotýkají tohoto okruhu otázek: K historii pronikновения etruskov v oblast faliskov i goroda Kapeny (Učenyje zapiski Leningradskogo gosudarstvennogo universiteta, 1958), Etruski v Liguriji (Vestnik drevnej istoriji, 1958), Etruski i Karfagen (sb. Drevnij mir, 1962), Etruski v Severnoj Italiji (Izd. LGU, 1959; srov. SPFFBU E6). Jeho nejnovější práce — jak napovídá již i podtitul — se zabývá otázkami osídlení Kampanie Etrusky v VII.—IV. stol. př. n. l.

V úvodní části první kapitoly (str. 5—12) autor kriticky rozebírá zprávy antických spisovatelů (Diodoros Sicilský, Dionysios Halikarnasský, Hekataios Miletský, Herodotos, Pindaros, Polybios, Strabo, analista Cn. Gellius, Livius, Plinius Starší, Varro aj.), které svědčí — byť někdy i jen nepřímou — o osídlení Kampanie Etrusky. Ve druhé části této kapitoly (str. 12—37) je sebráno na 40 etruských a oských nápisů vykopaných v hlavních etruských městech v Kampanii (Capua, Nola, Suessula a Saticula). Š výjimkou známého nápisu na hliněné tabulce (text není v knize uveden) z Kapuy, který patří mezi nejdělnější dosud známé texty v etruském jazyce, jsou všechny ostatní nápisy jen zcela krátké, neboť byly napsány na nádobách rozličného typu. Ačkoliv jsou na nich zpravidla jen uvedena jména majitele nebo dárece, jsou pro nás velmi významné. Jejich srovnáváním se jmény z ostatních oblastí etruského vlivu autor dochází k závěru, že etruská kolonisté přicházeli do Kampanie z mnoha různých etruských měst, nejčastěji však asi z Clusia a Persuie. O příchodu kolonistů z různých míst Etrurie svědčí kromě toho i fonetické a morfologické rozdíly ve srovnávaných textech. V další části této kapitoly (str. 37—60) uvádí Z. některá významná místa archeologických výzkumů (Capua, Nola, Suessula, Nuceria Alfaterna, okolí Picentiny, Pompeje a Cumae) a věnuje pozornost těm památkám materiální kultury, které naznačují panství Etrusků v Kampanii. V závěru kapitoly (str. 60—66) jsou uvedeny názory různých badatelů (Pallottino, Maiuri, Heurgon, Lattes, Fell, Ceci, Patroni aj.) na řešenou otázku.

Druhá kapitola (str. 66—108) je věnována otázce osídlení Kampanie před bitvou u Kum (r. 474 př. n. l.). Autor tu nejprve (str. 66—69) porovnává názory nejznámějších badatelů na nejstarší obyvatele této oblasti, dále (str. 69—78) pojednává o stycích Etrusků s Kampanií před její kolonizací, o příčinách, době, směru a výchozích bodech této kolonizace a dochází posléze k závěru, že v VI. stol. ovládali již Etruskové v Kampanii převážnou část území. Podstatnou část této kapitoly (str. 79—94) věnuje Z. problému spolku dvanácti etruských měst v Kampanii, o němž víme ze zmínky u Strabona. Není známo, kdy byl spolek založen, která města byla spolku účastna a jaký byl jeho charakter. S jistotou se dá pouze říci, že střediskem tohoto spolku byla Kapua; o příslušnosti dalších měst lze pouze vyslovovat domněnky. Např. podle Patroniho patřila do svazku ještě města Nola, Acerrae, Nuceria, Calatia, Salernum, Plistia, Pompeje, Marcina, Poseidonia, Batulum a Volcei. O správnosti zařazení posledních tří měst do spolku autor pochybuje. V závěru kapitoly (str. 99—108) se dotýká vzájemných styků mezi Etrusky a Řeky před bitvou u Kum.

Ve třetí kapitole (str. 109—120) shromažďuje autor a komentuje kusé zprávy, které se týkají vztahů mezi Etrusky, Řeky a Kartágem po bitvě u Himery r. 480 př. n. l. a událostí po bitvě u Kum, která znamenala konec etruské námořní moci a začátek úpadku jejich nadvlády v Kampanii.

Dodatek na posledních dvou stránkách obsahuje stručnou zprávu o nálezů tří zlatých destiček, který byl učiněn v r. 1964 při vykopávkách města Pyrgoi na pobřeží Tyrhénského moře. Destičky